

ATEISTINĖ PROPAGANDA LKJS SPAUDOJE BURŽUAZINĖS DIKTATŪROS METAIS (1920—1940.VI)

2. ZAVECKIENE

Kapitalistinėje visuomenėje klasinė santvarka sudarė pagrindinę prielaidą religijai klestėti. Valdančiosios klasės stengėsi panaudoti religiją ir bažnyčią socialinei ir dvasinei priespaudai ir išnaudojimui ginti. Religijos pagalba buvo siekiama užtušuoti klasinius prieštaravimus, skiepyti išnaudojamiems darbo žmonėms nuolankumą ir paklusnumą. Todėl kova prieš religijos ir bažnyčios įtaką buvo sudėtinė kovos prieš kapitalistinę santvarką dalis.

V. Leninas dar 1905 m. rašė, kad į komunistų partijos vedamą propagandą būtinais turi įeiti ir ateizmas¹. 1909 m. išplėstinės bolševikų laikraščio „Proletarij“ redakcijos posėdyje konkrečiai buvo nurodyta, kad „kova su visokiomis religinėmis sąmonės formomis ir religinėmis nuotakomis, iš kur jos bebūtų kilusios, yra būtinas ir vienas iš eilinių vadovaujančiojo frakcijos organo uždavinių...“²

Tačiau, kaip yra nurodęs V. Leninas³, ateistinė propaganda kapitalistinės santvarkos sąlygomis turi būti pajungta pagrindiniams uždaviniui — klasių kovos vystymui. Tokio požiūrio šiuo klausimu turėjo laikytis ir buržuazinės diktatūros metais leista Lietuvos komjaunimo spauda, nes ji dirbo betarpiškai komunistų partijos vadovaujama.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje buržuazinių valstybių, religiniai prietariai buvo skleidžiami su ypatingu nuoseklumu, nes tiek bažnyčia, tiek ir valdančiosios klasės naudėjosi šiuo ginklu, norėdamos užsitikrinti liaudies masių nuolankumą ir paklusnumą. Bažnyčia padėjo buržuazinei valstybei vykdyti masių mulkinimo politiką ir betarpiškai administracinėmis priemonėmis, nes klerikalai turėjo didelę įtaką visuose buržuazinės Lietuvos seimuose. 1923—1926 m. gegužės mėn. krikščionys demokratai buvo valdančioji partija.

Bažnyčią rėmė ir fašistinė valdžia. Per visą jos valdymo laiką bažnytinės šventės buvo valstybės įteisintos. Gimimo, sutuoktvių, mirties registracija vyko tik bažnyčioje. Mokyklose vaikai buvo auklėjami betarpiškai kunigų priežiūroje. Tikybos dalykai buvo rašomi pirmoje vietoje į dienykus ir pažymėjimus mokyklose, o kunigo balsas dažnai buvo lemiamas, sprendžiant mokinio likimą.

Bažnyčia turėjo dideles teises, valstybė ją rėmė materialiai. Dvasininkų išlaikymas kasmet kainuodavo apie 21 milijoną litų⁴. Palyginimui galima nurodyti, kad ši suma beveik du kartus prašoko visoms Lietuvos

¹ О религии и церкви. Сборник документов. М., 1965, с. 2.

² Apie partinę ir tarybinę spaudą. V., 1956, p. 96.

³ О религии и церкви, с. 26.

⁴ Некрашius S. Dvasininkijos išnaudojotjiška veikla buržuazinėje Lietuvoje.— Kn.: Religijos ir ateizmo klausimai, V., 1963, p. 270.

gimnazijoms ir progimnazijoms skirtas lėšas. Bažnyčia galėjo pakankamai apsirūpinti kvalifikuotais kadrais. Jie buvo ruošiami Kauno universiteto teologijos fakultete ir keliose kunigų seminarijose. Antai 1930 m. universiteto teologijos fakultete mokėsi 436 studentai⁵, o kunigų seminarijose — 1153⁶. Maždaug tiek besimokančiųjų šiose įstaigose buvo per visą buržuazijos valdymo laiką. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Žemės ūkio akademijoje 1930 m. buvo ruošiami tik 187⁷, 1933 m. — 231⁸ specialistai, meno mokykloje 1928/1929 m. m. mokėsi — 143⁹, o 1938/1939 m. — 96 mokiniai¹⁰.

Ir apskritai liaudžiai šviesti buvo skiriama nepakankamai dėmesio. Antai 1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje buvo 64,9%¹¹ beraščių ir pusiau beraščių (išskyrus vaikus iki 10 metų amžiaus). Tik paskutiniaisiais buržuazijos valdymo metais jų sumažėjo, bet vis tiek jie sudarė dar apie 20% visų gyventojų¹².

Tuo tarpu kunigų ir klierikų Lietuvoje, proporcingai gyventojų skaičiui, buvo daugiau negu kurioje kitoje Europos katalikiškoje valstybėje. Jeigu Lietuvoje atitinkamam gyventojų skaičiui teko 100, tai Ispanijoje — 92, Lenkijoje — 85, Italijoje — 84, Belgijoje — 70, Prancūzijoje — 61, Austrijoje — 59 kunigai ir klierikai¹³.

Kapitalistinė santvarka, taip pat privilegijuota bažnyčios padėtis, kvalifikuoti kadrai, o iš kitos pusės — darbo žmonių tamsumas sudarė palankias sąlygas religinei pasaulėžiūrai gyvuoti.

Bažnyčia stengėsi patraukti savo įtakon visų pirma jaunus žmones, kol dar nesusifformavusi jų pasaulėžiūra. „Pirmiausia reikia kreipti dėmesį į jaunuomenę“, — buvo rašoma 1928 m. Lietuvos bažnytinės provincijos arkivyskupo ir vyskupų rašte kunigams¹⁴. Siekdama patraukti kuo daugiau jaunimo, bažnyčia steigė įvairias religines organizacijas („Angelas sargas“, „Marijos vaikai“, „Eucharistijos karžygiai“, „Ateitis“, „Pavasaris“ ir kt.). Gausiausia Lietuvos katalikų jaunimo sąjunga buvo „Pavasaris“ Joje 1926—1937 m. buvo apie 50—60 tūkstančių narių¹⁵. Pavasarininkų organizacija buvo gausiausia ne tik klerikalinių, bet ir visų kitų jaunimo organizacijų tarpe. Net esančios valdžioje tautininkų partijos globojama „Jaunoji Lietuva“ 1937 m. turėjo 40 tūkstančių narių¹⁶. „Pavasario“ sąjunga, dangstydamasi šūkiu „Tarnauti dievui ir tėvynei“, padėjo krikščionių demokratų partijai kovoti dėl valdžios, dievo ir tėvynės vardu gynė išnaudotojų reikalus, slopino revoliucinį judėjimą. „Įšėlusis socializmo banga eina per visą šalį, — rašė „Jaunimo vadas“ — specialus katalikų jaunimo vadams skirtas žurnalas, — sulaukyti ją tegali visiškai pasišventęs jaunimas“¹⁷.

Nors ir sunkiomis sąlygomis, Lietuvos komjaunimas vis dėlto sugėbėjo patraukti savo įtakon pažangų darbo jaunimą. Nemažą vaidmenį čia suvaidino Lietuvos komjaunimo spauda.

⁵ Lietuvos statistikos metraštis. 1929—1930 m. K., 1931, p. 100.

⁶ Ten pat, p. 105.

⁷ Ten pat, p. 100.

⁸ Lietuvos statistikos metraštis. 1933 m. K., 1934, p. 269.

⁹ Lietuvos statistikos metraštis. 1927—1928 m. K., b. m., p. 87.

¹⁰ Lietuvos statistikos metraštis. 1938 m. K., 1938, p. 73.

¹¹ Lietuvos statistikos metraštis. 1924—1926 m. K., 1927, p. 18—19.

¹² Dvidešimt metų Tarybų Lietuvos liaudies ūkiui. V., 1960, p. 45—46.

¹³ „Komjaunimo tiesa“, 1948, rugs. 10.

¹⁴ „Jaunimo vadas“, 1928, Nr. 1, p. 1.

¹⁵ LTSR CVA, f. 190, ap. 2, b. 34, l. 16; PA, f. 77, ap. 17, b. 1, l. 31; PA, f. 3743, ap. 1, b. 111, l. 15.

¹⁶ PA, f. 3743, ap. 1, b. 111, l. 15.

¹⁷ „Jaunimo vadas“, 1926, geg., Nr. 3, p. 8.

LKJS spauda sudavė tam tikrą smūgį religijai ir bažnyčiai, padėjo išvaduoti dalį darbo jaunimo iš klerikalinių organizacijų įtakos, organizuodama jį į kovą už savo gyvybinius interesus. LKJS spauda turėjo padėti Komunistų partijai demaskuoti bažnyčią ir religiją kaip darbo žmonių išnaudojimo įrankį, parodyti klerikalinių jaunimo organizacijų tikslus, komjaunimui ir jaunimui skiepyti mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą.

LKJS pažiūra į religiją buvo aiškiai nusakyta dar 1920 m. sąjungos programoje. Čia buvo nurodyta, kad į gamtą ir visuomenę LKJS turi žiūrėti, vadovaudamasi dialektinio ir istorinio materializmo išvadamis¹⁸. Šiais programos punktais vadovavosi ir komjaunimo spauda.

Ateistinė propaganda LKJS spaudoje buvo vystoma dviem pagrindinėmis kryptimis: demaskuojant religinę propagandą, religijos ir bažnyčios reakcinį vaidmenį ir formuojant jaunimo mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą.

Ateistinės propagandos klausimai buvo nagrinėjami LKJS periodinėje spaudoje, atskiruose leidiniuose ir iš dalies atsišaukimuose. Tačiau daugiausia dėmesio jiems buvo skiriama LKJS CK periodikoje, apie kurią buvo susispietę labiausiai politiškai pasiruošę Lietuvos darbo jaunuoliai. Pagrindiniais teoriniais klausimais centrinėje komjaunimo spaudoje pasisakė ir Lietuvos Komunistų partijos atstovai. LKJS CK organuose „Jaunasis komunistas“ ir ypač „Darbininkų jaunimas“ nuolatos buvo spausdinami straipsniai, skirti materialistinei jaunimo pasaulėžiūrai formuoti, moksliskai aiškinama religijos kilmė ir esmė. Daug vietos ateistinio darbo klausimams skirta LKP organo „Balsas“ „Jaunimo skyriuje“ Siame skyriuje per dvejus metus buvo paskelbta 17 straipsnelių ir korespondencijų, liečiančių ateistinio darbo klausimus.

LKJS periodiniuose leidiniuose, kurie ateistinės propagandos srityje užėmė pirmaujančią vietą, paskelbtą medžiagą pagal turinį galima suskirstyti taip (skaičiai rodo, kiek straipsnių ta tema buvo išspausdinta):

Nagrinėjami klausimai	Leidinio pavadinimas		
	„Jaunasis komunistas“	„Darbininkų jaunimas“ ir „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“	„Jaunimo skyrius“ „Balse“
Gamtos ir visuomenės gyvenimo reiškinių mokslinis aiškinimas	1	6	1
Religija ir bažnyčia — liaudies mulkinimo ir darbo žmonių išnaudojimo įrankis	1	19	15
Reikalavimas atskirti bažnyčią nuo valstybės ir nuo mokyklos	1	1	1
Ateistinės propagandos vystymo ir įvairiais kitais klausimais	1	13	—
Iš viso:	4	39	17

Iš lentelės matyti, kad pagrindinį dėmesį LKJS spauda skyrė religijos ir bažnyčios klasiinei esmei atskleisti. Daugiau kaip pusė straipsnių konkrečiai kalbėjo apie bažnyčios, kaip darbo žmonių išnaudotojos, vaidmenį. „Jaunimo skyriuje“ „Balse“ buvo rašoma beveik tik išimtinai šiais klausimais. Toks medžiagos pasiskirstymas — neatsitiktinis reiškinys, nes bažnyčia turėjo privilegijuotą padėtį, buvo sugrūbusi į savo rankas didžiulius turtus. Ji gynė tas klases ir tą santvarką, kuri

¹⁸ LKJS Programa. K., 1920, p. 11—12.

saugojo privatinę nuosavybę ir ją paremtą darbo žmonių išnaudojimą. Ji ir pati išnaudojo darbo žmones.

Tačiau tuo metu dar daugelis šito nesuprato. Bažnyčia gražiomis frazėmis apie visų žmonių lygybę prieš dievą, apie artimo meilę šimtmečių bėgyje buvo užsikariavusi paprastų žmonių pasitikėjimą ir pagarbą.

Lietuvos komjaunimo spauda, vadovaudamasi marksizmo-leninizmo mokymu apie religijos ir bažnyčios klasinę prigrimtį, parodė tikrąją jų vietą ir paskirtį. Komjaunimo spauda rašė: „Kad aptemdyti plačiąsias darbininkų minias, kad neduoti darbininkams susiprasti, kad paslėpus visas tas baisenybes, kurias daro kruvina bagočių ranka, valdžia savo rankose turi geriausį įrankį — tai bažnyčią — tikyba. Visos gaujos visų tikybu kunigų rūpinosi įtikinti vargdienius, kad tai „šventa dievo valia“. Kentėk, ant mišų duok, melskis ir tylėk, skursk ir badauk, o už tą po mirties dangaus karalystę gausi... Yra dar šiandieną aptemdintų, akly darbo miniose žmonių, kurie tiki į tai, ką sako jam „šventa bažnyčia“ ir tęsia diena po dienos savo sunkų „ašarų pakalnės“ gyvenimą. Jie tiki, kad tokia tvarka „dievo duota“ buvo, yra ir turi būti, taip sako seni, vargo prislėgti tamsuoliai“¹⁹.

LKJS spauda parodė, kaip bažnyčia, prisidengdama religijos aureole, gynė stambiosios buržuazijos interesus. Ypač tokia medžiaga spaudoje tapo aktuali krikščionių demokratų partijos valdymo metu, kai nieko nebuvo daroma darbo žmonių ekonominei padėčiai pagerinti, o politinė padėtis net pablogėjo. Komjaunimo spauda taikliais atsiliepimais („juodoji reakcija“, „kunigų valdoma Lietuva“ ir kt.) parodė, kad tuo metu buvo dar labiau suvaržyti darbo žmonės, kad jiems buvo apribotos net ir tos elementariausios teisės, kurias deklaravo Lietuvos konstitucija ir darbininkų teises ginantieji įstatymai.

Komjaunimo spauda rašė: „Kunigų valdomoj Lietuvoj siaučia viduramžinė juodoji reakcija. Žmogus — darbininkas neturi net tų trupinių, t. y. tų teisių, kurios yra įrašytos „demokratingos“ šalies konstitucijoje. Nesilaikoma elementariausių darbininkų gynimo įstatymų“²⁰. Visi šie bendri kaltinimai buvo pagrįsti daugybe konkrečių pavyzdžių iš darbininkų jaunimo gyvenimo. Antai „Jaunimo lapelyje“ buvo parodyta, kad krikščionių demokratų reakcija neleido spautuvių jaunimui susiorganizuoti net į profsąjungą²¹, o į teisingus alkanų darbininkų reikalavimus pakelti darbo užmokestį ir aprūpinti bedarbius darbu, 1925 m. sausio 19 d. Kauno Rotušės aikštėje buvo atsakyta kulkomis²².

1926 m. socialdemokratų ir liaudininkų koalicinės vyriausybės valdymo metu, kai pati valdžia, nors ir ne visada drąsiai, ėmėsi kai kurių priemonių prieš klerikalizmą, pasirodžiusiame legaliaame LKJS CK organe „Spindulys“ buvo paskelbta medžiaga apie krikščionių demokratų valdžios žvėriškumą, apie tai, kaip pažangūs jaunuoliai buvo kankinami elektros kėdėse. Spauda perspėjo socialdemokratų ir liaudininkų vyriausybę, kad reikia griežtai kovoti prieš reakcingąsias krikščionių demokratų viršūnes, kurios kartu su fašistais telkėsi po viena vėliava. LKJS spauda reikalavo suvalstybinti visiškoje kunigų priežiūroje esančias mokyklas, visų pirma Vilkaviškio „Žiburio“ gimnaziją. „Spindulyje“ paskelbta jaunimo draugijos „Spindulys“ visuotinio suvažiavimo rezoliucija šiuo klausimu buvo pasiūsta švietimo ministrui²³.

¹⁹ Vargų duktė [Tautkaitė E.]. Kas reikalinga žinoti Lietuvos jaunam darbininkui ir darbininkei. K., 1921, p. 8—9.

²⁰ „Darbininkų jaunimas“, 1925, spalio, Nr. 5 (27), p. 1.

²¹ „Jaunimo lapelis“, [1925, sausio], Nr. 3.

²² „Jaunimo lapelis“, [1925, bal. 15], Nr. 5.

²³ „Spindulys“, 1926, rugp., Nr. 1, p. 5.

Be to, komjaunimo spaudoje buvo pateikiama ir konkreti medžiaga iš Lietuvos kunigų ir apskritai dvasininkų gyvenimo. Ji rodė, kad dvasininkams, kaip ir visiems stambiosios buržuazijos atstovams, daugiausia rūpi savi turtai, o toli gražu ne darbo žmonių reikalai, apie ką jie mėgo kalbėti. „Kunigas-buožė daro dar biauriau už buožę. Kriklėnų klebonas užlaikė piemenukui 2 pūru grūdų ir 40 litų pinigais. Piemenukas žiemą turės badauti, negavęs algos, bet tai klebonui nerūpi“,— buvo rašoma korespondencijoje iš Kriklėnų²⁴. Panaši medžiaga buvo pateikiama ir iš kitų vietų, nes tokių pavyzdžių buvo pakankamai.

Komjaunimo spauda protestavo prieš nežmonišką kunigų elgesį mokyklose. Eilėje žinučių iš Kovarsko, Krakių, Salamiesčio, Ukmergės ir kitų vietų nurodoma, kad kunigai įvairiausiais būdais kankindavo ypač neturtingųjų vaikus už tai, kad jie neišmokdavo tikybos dalykų²⁵.

Aišku, ateistinio darbo esmę sudarė ne kulto tarnų elgesio kritika. Tačiau pateikiami pavyzdžiai vaizdžiai bylojo apie tai, kad ir kunigams toli gražu ne svetimos ydos, būdingos ir kitiems išnaudotojų klasių atstovams. LKJS spaudos įtakoje daugelis jaunuolių įsitikino, kad kunigai tarnauja ne dangiškajam, o žemiškajam „viešpačiui“— kapitalui. Taigi, tuo metu, kai bažnyčia vaidino didelį vaidmenį visuomenės gyvenime, jos tarnų tikrojo veido parodymas turėjo teigiamą reikšmę.

Komjaunimo spaudoje buvo atskleidžiami ir tie pasikeitimai, kurie vyko jaunimo sąmonėje. Konkrečiais faktais paremti straipsniai juos skaitantiems jaunuoliams galėjo turėti revoliucionizuojančios reikšmės. Komjaunimo spaudoje buvo rašoma, kad daugelyje vietų žmonės nebesileidžia kalėdojančio kunigo, nebučiuoja kryžiaus²⁶, nebeduoda aukų bažnyčios naudai, o Tauragės mokytojų seminarijos mokiniai, negalėdami pakęsti kulto tarnų savavaliavimo, paskelbė streiką, reikalaudami savo teisių ir sąžinės laisvės²⁷.

Atsižvelgdama į tai, komjaunimo spauda visai pagrįstai reikalavo atskirti bažnyčią nuo valstybės ir mokyklos, įvesti civilinę metrikaciją ir užtikrinti sąžinės laisvę²⁸. Vienas iš reikšmingiausių dokumentų šioje srityje buvo komjaunimo spaudoje paskelbtas V. Lenino sudaryto RSDDP programos projekto punktas apie bažnyčios atskyrimą nuo valstybės ir mokyklos nuo bažnyčios²⁹.

Sie komjaunimo spaudoje iškelti reikalavimai buvo kaip protestas prieš katalikų bažnyčios kišimąsi į visas gyvenimo sritis, ypač į mokyklų darbą, kur visą mokymo procesą buvo stengiamasi pajungti religijos skiepijimui. Bažnytinių pastangas užvaldyti mokyklas aiškiai rodo Panevėžio vyskupijos sinodo nutarimas, kuriame rašoma: „Kad mokyklą būtų galima pavadinti katalikiška, neužtenka, kad joje būtų dėstoma katalikų religija, bet reikia, kad visa tos mokyklos tvarka, mokytojai, programa, kiekvieno dėstomo dalyko vadovėliai būtų persunkti katalikiška dvasia ir kad religija, katalikų bažnyčia globojant ir prižiūrint, būtų viso mokymo pagrindas ir vainikas. Tai galioja ne tik tai pradinė, bet vidurinių ir aukštųjų mokyklų atžvilgiu“³⁰. Šie nurodymai buvo vykdomi praktikoje. Tai sukėlė didelį nepasitenkinimą visų pažangiųjų gyventojų tarpe ir dar

²⁴ „Balsas“, 1929, Nr. 9, p. 462.

²⁵ Moksleivių žodis.— „Balsas“, 1929, Nr. 10, p. 509.

²⁶ „Darbininkų jaunimas“, 1926, sausio, Nr. 1 (30), p. 7.

²⁷ „Darbininkų jaunimas“, 1925, geg., Nr. 2 (24), p. 15.

²⁸ LKJS Programa, p. 11—12; „Darbininkų jaunimas“, 1923, rugs., Nr. 7, p. 68; 1925, spalio, Nr. 5 (27), p. 38—39; „Spindulys“, 1926, rugp., Nr. 1, p. 8; „Balsas“, 1928, Nr. 8, p. 188; „Darbininkų mintys“, 1932, kovo 25, p. 7 ir kt. leidiniai.

²⁹ „Darbininkų jaunimas“, 1924, geg., Nr. 5 (15), p. 2.

³⁰ R a g a u s k a s J. Klerikalinis auklėjimas Lietuvos mokyklose buržuazijai valdant.— „Raudonoji vėliava“, 1954, rugp. 14.

kartą parodė, kad komjaunimo spaudoje kelti reikalavimai buvo aktuales ir reikšmingi.

Tačiau tokiam svarbiam klausimui, kaip gamtos ir visuomenės reiškinų mokslinis aiškinimas, LKJS spaudoje buvo skiriama per mažai vietos (žr. lentelę p. 59). Daugiausia medžiagos tuo klausimu spausdino LKJS CK organas „Darbininkų jaunimas“. Ir tai reikšminga, nes iš LKJS Centro Komiteto spaudos galėjo imti pavyzdį, rašydama šiais klausimais, ir kita LKJS spauda.

Komjaunimo spauda mokė jaunimą materialistiškai suprasti gamtos ir visuomenės reiškinius. Nors ir negausiuose straipsneliuose buvo vaizdžiai parodyta istorinė pasaulio ir Žemės planetos vystymosi raida, Žemės padėtis kitų planetų tarpe. Pasakojimai apie didžiųjų mokslininkų, gamtos tyrinėtojų Koperniko, Galilėjaus, Dž. Bruno, De Dominio ir kitų persekiojimus ir pažangių žmonių deginimus ant inkvizicijos laužų³¹ bylojo apie įnirtingą religijos kovą prieš materializmą, kuris sudavė jai skaudžius smūgius.

Remiantis gamtos mokslų duomenimis, buvo paneigiamos religijos dogmos apie tai, kad pasaulį ir žmogų sukūręs dievas. Religijos atsiradimą LKJS spauda siejo su pirmąsio žmogaus bejėgiškumu prieš sudėtingus gamtos reiškinius ir jų baime. „Iš pradžių jis (pirmąsitis žmogus.— Ž. Z.), veikiamas baimės, garbino gamtos jėgas — ugnį, vandenį, vėją, griaustinį, žaibą, po to nusilenkė pačiai gamtai — akmenims, medžiams, vėliau atidavė pagarbą gyvuliams ir pagaliau sukūrė sau dievų atvaizdą“, — rašė straipsnyje Vilniaus krašto komjaunimo laikraštis³².

Laikraštis, vadovaudamasis dialektiniu materializmu, nušvietė religijos atsiradimo pradinę stadiją. Tačiau, kaip rodo cituotasis straipsnis, čia neišryškinti tie objektyvūs socialiniai-ekonominiai veiksniai, kurie sudaro sąlygas religijai klestėti klesinėje visuomenėje.

Komjaunimo spaudoje, ypač aiškinant religijos kilmę, pasitaikė ir daugiau nepakankamai moksliskai argumentuotų išvadų. Antai tokią klaidą darė ir komjaunimo Biržų parajonės komiteto organas „Žibintas“, nors jis visai teisingai įvertino reakcinę religijos esmę. Ji, remiantis garsiuoju K. Markso teiginiu, parodyta kaip opiumas liaudžiai³³.

Nežiūrint į kai kurių straipsnių trūkumus, LKJS spauda apskritai įtikinamai rodė, kad religinės dogmos apie gamtą ir visuomenę negali būti paimitos darbo jaunimo pasaulėžiūros pagrindu.

O tuo tarpu klerikalinėje spaudoje girdėjosi teiginių, kad materialistinis gamtos ir žmogaus kilmės aiškinimas ne tik klaidina, bet ir žemina patį žmogų. „Jis (komunizmas.— Ž. Z.), skelbdamas, kad žmogus kilęs iš gyvulių (evoliucijos keliu), žmogų pažemina“, — su pasipiktinimu rašė Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos organas „Pavasaris“³⁴.

Tačiau faktai rodo, kad vis didesnei jaunimo daliai tapo suprantamas ir priimtinas materialistinis mąstymo būdas. Net socialdemokratų ir liaudininkų jaunimo spaudoje, ypač krikščionių demokratų valdymo metu, pasirodė nemažai straipsnių, propaguojančių Darvino mokslą bei moksliskai aiškinančių Žemės vietą kitų planetų tarpe, žmogaus kilmę ir t. t. Socialdemokratinio Lietuvos jaunimo organas „Žiezirba“ rašė: „Sąmoningas socialistinis jaunimas pamatan savo veikimo deda pasaulio dėsningumą (materializmą)“³⁵.

³¹ „Darbininkų jaunimas“, 1923, liepos, Nr. 5, p. 47—48.

³² «Красная молодежь», 1921, авг., № 1, с. 2.

³³ „Žibintas“, 1923, p. 26—33.

³⁴ „Pavasaris“, 1939, Nr. 1, p. 11.

³⁵ „Žiezirba“, 1923, gruod., Nr. 3—4 (15—16), p. 2—3.

Komjaunimo spauda negalėjo neatkreipti dėmesio į šiuos reiškinius ir stengėsi, kad socialdemokratinio bei liberalinio jaunimo tarpe ateistinis darbas būtų vystomas teisinga kryptimi. To siekdama, ji nurodė atskirtas klaidas, kritikavo tuos straipsnius, kuriuose pasitaikė nenuoseklumą, pastangų sutaikinti mokslą su religija, pateisinti bažnyčios ir religijos klasinę prigimtį. Eilėse specialiai šiam klausimui skirtų straipsnių komjaunimo spauda parodė, kad mokslas ir religija — nesutaikiniai³⁶. Deja, tokia medžiaga daugiausia buvo skelbiama 1923—1924 m., o vėliau šis baras iš dalies buvo užmirštas. Be abejo, tai buvo neigiamas reiškinys. Tačiau tokią padėtį sąlygojo tam tikros priežastys. Lietuvos komjaunimas ir jo spauda dar neturėjo pakankamai patyrimo ir pavyzdžių, kaip reikia dirbti ateistinį-auklėjamąjį darbą jaunimo masėje. Komjaunimo spaudos bendradarbiai daugiausia buvo darbininkų ir valstiečių vaikai, kurie dažnai neturėjo pakankamai bendrojo lavinimo žinių ir specialaus pasiruošimo ateistiniam darbui, todėl jie nepajėgė iš mokslinių pozicijų aiškinti sudėtingas gamtos ir visuomenės vystymosi reiškinius. Pirmaisiais buržuazijos valdymo metais beveik nebuvo marksistinės, specialiai jaunimo ateistiniam auklėjimui skirtos literatūros lietuvių, taip pat rusų ir kitomis kalbomis. Lietuvių kalba neturėta antireliginių marksizmo-leninizmo klasikų veikalų, iš kurių jaunimas visą pirmą turėjo mokytis.

Dėl šių ir kai kurių kitų priežasčių LKJS spauda ne visada lanksčiai dirbo mokslinį-ateistinį darbą, pasitaikė nenuoseklumo ir kairiojo pobūdžio nukrypimų. Tai turėjo ir tam tikros neigiamos reikšmės, plečiant komjaunimo įtaką darbo jaunimo masėse. Tokių trūkumų pasitaikė ne tik LKJS, bet ir kitų kraštų komunistinio jaunimo sąjungų darbe.

Įsitvirtinant fašizmui ir didėjant naujo pasaulinio karo pavojui, tarptautinis komunistinis judėjimas pradėjo ieškoti naujų darbo formų, atitinkančių naujas sąlygas. Ryšium su Komunistų internacionalo VII ir Komunistinio jaunimo internacionalo VI kongreso (1935 m.) nutarimais sudaryti jaunimo antifašistinį frontą pakeitė savo požiūrį į katalikiškąjį jaunimą ir Lietuvos komjaunimo spauda.

Valdovaudamasi marksizmo-leninizmo mokslu, ji parodė, kad kova prieš religiją turi būti visų pirma kova prieš tas socialines jėgas, kurios ją remia, siekdamos įtvirtinti savo viešpatavimą, o į kovą prieš jas būtina įtraukti kuo platesnes mases, nepaisant pažiūrų skirtumo. V. Leninas šiuo klausimu yra pasakęs: „Mokslinę pasaulėžiūrą mes visada skelbsime, kovoti su koku nors „krikščionių“ nenuoseklumu mums būtina, bet tai visai nereiškia, kad religinį klausimą reikėtų kelti į pirmą vietą, anaip tol jam nepriklausančią, kad reikėtų leisti skaldyti tikrai revoliucinės, ekonominės ir politinės kovos jėgas dėl trečiaeiliių nuomonių ar svaičiojimų, greitai netenkančių bet kokios politinės reikšmės, pačios ekonominio vystymosi eigos greitai išmetamų į šlamšto sandėlį“³⁷.

Įsigalintis fašizmas skaudžiai palietė ir tą darbo jaunimo dalį, kuri buvo katalikų įtakoje. Todėl į kovą prieš fašizmą ir nuolat didėjančią naujo imperialistinio karo pavojų LKJS kvietė visą jaunimą be religinių įsitikinimų skirtumo. 1937 m. kreipimesi į katalikiškąjį jaunimą dėl bendro fronto sudarymo buvo nurodyta, kad fašizmas savo tikslais yra svertimas darbo jaunimui, kad jis griauyta ne tik LKJS, bet ir krikščionių darbininkų sąjungą³⁸. Komjaunimo spauda ir vėliau aiškino, kad bendradarbiavimas tarp komunistinio, katalikiškojo ir socialistinio jaunimo kovos prieš

³⁶ „Darbininkų jaunimas“, 1923, birž., Nr. 4, p. 35.

³⁷ Leninas V. I. Raštai. T. 10, V., 1952, p. 67—68.

³⁸ „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“, [1937, ne anksčiau kaip birželio], p. 1.

fašizmą ir karą klausimais yra būtinas, kad šiuo metu svarbiausia įtraukti į kovą prieš fašizmą jaunimo mases³⁹.

Komjaunimo spauda stengėsi parodyti ne tik tai, kas skiria jaunimą, bet ir kas jį jungia. Ji teigė, kad tiek katalikiškasis, tiek ir komunistinis jaunimas gali bendradarbiauti trimis kryptimis: kovoje prieš šalies fašistinimą, už ekonominės ir politinės padėties gerinimą ir už taiką. Tai buvo teisinga ir svarbu, nes visą darbo jaunimą vienijo bendras politinis beteisškumas ir ekonominis išnaudojimas, o taika buvo lygiai reikalinga visiems.

Siekdama, kad šie teiginiai būtų suprantami ir priimtini katalikiškajam jaunimui, komjaunimo spauda rašė: „Mes galim rasti ir krikščionybė daug įrodymų, pamatuojančių šių reikalavimų teisingumą. Juk krikščionybė skelbia meilę artimui, yra už kultūringų gyvenimo sąlygų reikalingumą, išstoja prieš žudynes ir panašiai. Stai kad šitos tiesos nepaliktu tuščiais žodžiais, mes ir kviečiame katalikų jaunimą į kovą prieš fašizmą, garbinantį karą ir žudynes, skiepijantį neapykantą kitoms tautoms, be galo žeminantį liaudies gyvenimo lygmenį“⁴⁰.

Komjaunimo spauda bendrojo reikalo vardan siūlė panaudoti net katalikų veikimo priemones. „Traukdami katalikų jaunimą į kovą prieš fašizmą,— rašoma „Komjaunuolyje“,— neturime užmiršti, kad jis turi savo veikimo būdus ir metodus: maldas, procesijas su šventųjų paveikslais ir t. t. Procesija su šventais paveikslais už taiką irgi yra svarbi, jei tai platina ir skelbia taikos idėją žmonėse. Mes neturim visų traukti ant savo korpalo, mes niekam nepriemtam savo veikimo būdų. Tegul veikia katalikų jaunimas savo metodais, jei tik šis veikimas eis taikos ir kovos prieš fašizmą labui,— mes sveikinsim katalikų jaunimą, dalyvaujantį mūsų bendroj kovoj“⁴¹. Tačiau panaši medžiaga buvo spausdinama dar negausiai, daugiausia LKJS centrinėje spaudoje. Ir tai suprantama, nes ir naujoji darbo kryptis imta praktikuoti tik paskutiniiais pogrindinio darbo metais, siekiant įtraukti kuo daugiau jaunimo į tuo metu kuriamą bendrą antifašistinį liaudies frontą.

Nauja darbo kryptis katalikiškojo jaunimo masėse vertė kitaip pažiūrėti ir į vidinę komjaunimo eilių sudėtį. Komunistinio jaunimo internacionalo VI kongresas iškėlė komjaunimui uždavinį tapti naujo tipo masine organizacija. Siekiant tai įgyvendinti, reikėjo susidurti ir su jaunimo religiniais įsitikinimais. Kadangi pagrindinė jaunimo masė dėl anksčiau nurodytų priežasčių buvo religinga, komjaurimas, norėdamas plėsti organizaciją, stengėsi neaštrinti religinių įsitikinimų klausimo. Komjaunimo spauda ta proga nurodė: „Komjaunimo nariu gali būti kiekvienas doras jaunuolis antifašistas be pažiūrų skirtumo“⁴².

Ryšium su nauja pažiūra į religingą jaunimą aštri kritika komjaunimo spaudoje dažniausiai buvo nukreipta tik prieš reakcingas bažnyčios viršūnes ir katalikų jaunimo organizacijų vadovus, kurie rėmė fašizmą, išduodami darbo jaunimo interesus ir taikos reikalą⁴³.

Reikia pažymėti, kad LKJS spaudoje naująją darbo kryptį imta nuosekliau propaguoti 1937—1938 m. Dėl to dalis komjaunimo organizacijų

³⁹ „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“, 1939, sausio, Nr. 1, p. 5; „Komjaunuolis“, 1938, sausio, Nr. 1, p. 5 ir kt. leidiniai.

⁴⁰ „Komjaunuolis“, 1938, sausio, Nr. 1, p. 2.

⁴¹ Ten pat.

⁴² „Komjaunuolis“, 1937, bal., p. 1; „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“, [1938], Nr. 2, p. 2.

⁴³ „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“, 1939, gruod. 15, p. 2; „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“, 1937, gruod., Nr. 8, p. 4.

nespėjo greitai susiorientuoti naujose sąlygose ir dirbo senais metodais. Dalinai dėl to, o ypač dėl fašistinės reakcijos, sustiprėjusios paskutiniaisiais buržuazinės valstybės gyvavimo metais, žymių praktinio darbo rezultatų nebuvo pasiekta. LKJS irgi nepasidarė masinė. Į komjaunimą ir toliau daugiausia stoji visiškai atsidavę komunistų partijos reikalui jaunuoliai, kurie nepabūgo represijų ir kuriems netrukė religinių prietarų našta.

Tačiau kai kuris pagyvėjimas buvo pastebimas. Jeigu ankstesniaisiais metais LKJS CK buvo pažymėjęs, kad bendradarbiauti su katalikiškuoju jaunimu neleidžia jo religinis fanatizmas, tai vėliau, kuriant bendrą anti-fašistinį frontą, buvo įgytas krikščionių darbininkų sąjungos narių pasitikėjimas, ir svarbiausių įvykių metu, taip pat vykstant streikams už jaunimo padėties pagerinimą ir prieš naujo karo pavojų, kovojo ir katalikiškasis jaunimas⁴⁴. Kai kuriais komjaunimo spaudoje keltais, ypač kovos už taiką, klausimais pasirodė vis daugiau medžiagos ir katalikiškojo jaunimo sąjungos organe „Pavasaris“. Tai rodo, kad LKJS spaudoje kelti bendro antifašistinio liaudies fronto šūkiai lietė aktualius ir reikšmingus klausimus, kurie atitiko ir katalikiškojo jaunimo interesus.

Iš viso to matome, kad, išskeldama religijos ir bažnyčios reakcinę klasinę paskirtį, LKJS spauda ryžtingai sprendė ir Komunistų internacionalo bei Komunistinio jaunimo internacionalo iškeltus uždavinius, siekdama suvienyti liaudies mases kovai prieš fašistinį režimą. Tai, kad šis darbas buvo teisingas, liudija ir komunistinio judėjimo patyrimas dabartiniame etape.

Taigi, vystant mokslinę-ateistinę propagandą, LKJS spaudoje pastebimi du etapai. 1920—1934 m. reikšmingi tuo, kad šiuo metu paskelbta daugiausia medžiagos, padedančios jaunimui suvokti klasinę religijos esmę ir prigimtį, moksliskai aiškinant gamtos ir visuomenės reiškinius. Be to, ateistinė propaganda buvo nukreipta prieš bažnyčios ir atskirų kulto tarnų veiklą, nors ne visada ryškiai buvo parodoma, kad svarbiausia objektyvi sąlyga religijai klestėti yra ne bažnyčios ir kulto tarnų pastangos, o kapitalistinė santvarka.

1935—1940 m. ateistinių straipsnių LKJS spaudoje buvo paskelbta mažiau, negu ankstesniais metais. Ieškant kelių į katalikiškojo jaunimo mases, tuo metu ateistiniame darbe daugiausia buvo apsiribojama reakcingų bažnyčios viršūnių kritika. Tačiau tuo metu LKJS spauda skelbė naują požiūrį į religinę moralę ir katalikiškąjį jaunimą, ir tai padėjo, telkiant jaunimą į antifašistinį liaudies frontą.

Visa tai rodo, kad LKJS spauda laiku atsiliepė į einamojo momento reikalavimus, padėjo LKP telkti jaunuolius po revoliucinės kovos vėliava.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

[Iteikta
1966 m. sausio mėn.

АТЕИСТИЧЕСКАЯ ПРОПАГАНДА В ПЕЧАТИ КОМСОМОЛА ЛИТВЫ В ГОДЫ БУРЖУАЗНОЙ ДИКТАТУРЫ (1920—ИЮНЬ 1940)

Ж. ЗАВЕЦКЕНЕ

Резюме

В годы буржуазной диктатуры перед печатью комсомола Литвы стояли сложные задачи. Одной из них была научно-атеистическая работа. Печать комсомола должна была помочь Компартии Литвы разоблачить реакционную и классовую сущность религии и церкви, противо-

⁴⁴ „Komjaunuolis“, 1937, bal., p. 1; 1938, sausio, Nr. 1, p. 1.

поставить религиозным убеждениям научно-материалистическое мировоззрение.

На страницах печати комсомола Литвы печатались разные атеистические материалы, но главное место занимала критика религии и церкви, как орудия эксплуататорских классов для порабощения трудящихся.

В атеистической пропаганде выделяются два этапа. Первый — 1920—1934 гг. В это время в печати комсомола Литвы в основном печатались материалы, помогавшие молодежи понять классовую сущность и природу религии и церкви. Атеистическая пропаганда главным образом была направлена на критику эксплуататорской деятельности церкви и ее служителей, но не всегда удавалось достаточно глубоко разъяснить гносеологические и социальные корни религии.

В 1935—1940 гг. печать комсомола Литвы стремилась привлечь в единый антифашистский народный фронт и ту часть рабочей молодежи, которая находилась под влиянием церкви и клерикалов. С этой целью атеистическая работа в этот период в основном сводилась к критике реакционных служителей культа и фашистски настроенных руководителей религиозных молодежных организаций.

Таким образом, печать комсомола помогала Компартии Литвы сплачивать прогрессивную молодежь, несмотря на ее различные взгляды на религию и церковь, под знаменем революционной борьбы.
